

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра історії України

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної
роботи

_____

“ _____ ” _____ 20__ р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ПОЛІТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ МИНУЛОГО В УКРАЇНІ

рівень вищої освіти _____ бакалавр _____

галузь знань _____ гуманітарні науки _____

спеціальність _____ історія та археологія - 032 _____

освітня програма _____ історія та археологія _____

спеціалізація _____ _____

вид дисципліни _____ за вибором _____

факультет _____ історичний _____

2021 / 2022 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою історичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

“19” березня 2021 року, протокол № 3

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Захарченко Євген Юрійович, канд. істор. наук, старший викладач кафедри історії України

Програму схвалено на засіданні кафедри історії України

Протокол від “18” березня 2021 року № 8

Завідувач кафедри історії України

_____ Калініченко В.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією історичного факультету

Протокол від “18” березня 2021 року № 8

Голова методичної комісії

_____ Тумаков О.І.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Політичне використання минулого в Україні» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра

спеціальності історія та археологія - 032

Предметом вивчення навчальної дисципліни є аспекти формування історичної політики та політики пам'яті в Україні протягом 1980-х – 2010-х рр. з метою формування певних специфічних візій минулого в суспільстві.

Міждисциплінарні зв'язки вивчення курсу «Політичне використання минулого в Україні» пов'язане з вивченим матеріалом та сформованими компетенціями під час засвоєння таких дисциплін як історія України, історія Росії та країн СНД, історія української культури.

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

Розділ 1. Політика пам'яті: теоретичні підходи та концепції.

Розділ 2. Політика пам'яті: актори і практики репрезентації.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. **Мета** викладання навчальної дисципліни: вивчення особливостей формування та розвитку політики пам'яті в Україні наприкінці 1980-х–2010-х рр., впливу історичної політики на трансформацію пам'яті і розвиток суспільства.

1.2. Основні **завдання** вивчення дисципліни: ознайомитися з основними сучасними теоріями, концепціями та підходами щодо вивчення політики пам'яті, засвоїти основні етапи розвитку політики пам'яті в Україні наприкінці 1980-х–2010-х рр., оволодіти практичним інструментарієм конструкції історичних міфів, що є поширеними у суспільстві.

1.3. Кількість кредитів: 3 – денне

1.4. Загальна кількість годин: 90 – денне

1.5. Характеристика навчальної дисципліни
за вибором
Денна форма навчання
Рік підготовки
3-й
Семестр
5-й
Лекції
32 год.
Практичні, семінарські заняття
год.
Лабораторні заняття

год.
Самостійна робота
58 год.
Індивідуальні завдання
год.

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

знати: методологічні засади розуміння історичної політики, сучасні концепції, історичної політики, основні етапи розвитку політики пам'яті в Україні наприкінці 1980-х–2010-х рр., найважливіші події, явища та процеси, які вплинули на розвиток історичної політики, суперечливі питання в історичній політиці, здобутки видатних дослідників історичної політики. В процесі опрацювання курсу студенти мають засвоїти і закріпити знання про розвиток суспільства України у новітній період 1917 р. – початок ХХІ ст., основні досягнення в сфері політики, економіки, культури і як вони були використані в політиці пам'яті в Україні наприкінці 1980-х–2010-х рр.

вміти: застосовувати сучасні концепції для аналізу розвитку історичної політики, політики пам'яті, визначати структурні особливості розвитку політики пам'яті в Україні наприкінці 1980-х–2010-х рр., вирішувати практичні дослідницькі завдання із застосуванням підходів історії, культури, політики щодо аналізу сучасного стану розвитку суспільства та його пам'яті, аналізувати суперечливі проблеми сучасної історичної політики, використовувати методологічний інструментарій (де)конструкції історичних міфів. Вивчення курсу сприятиме розвитку у студентів уміння узагальнювати фактичний матеріал, критично оцінювати ті чи інші події, явища, роль історичних осіб, а також твори мистецтва, дотримуватися принципів історизму та об'єктивності в своїх оцінках, вміти логічно мислити і викладати матеріал, робити аргументовані висновки, користуватися наочними приладами, додатковою літературою, використовувати необхідні терміни та поняття, вести діалог, полеміку, аналізувати сучасні проблеми історичної науки і суспільства.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Політика пам'яті: теоретичні підходи та концепції.

Тема 1. Вступ. Предмет і завдання курсу.

Ознайомлення студентів з предметом і завданнями дисципліни. Аналіз ключових понять: історична політика, політика пам'яті, культура пам'яті, memory studies та ін. Ознайомлення з провідними концепціями і дослідниками. Історіографія питання. Основні джерела для вивчення курсу. Стан наукової розробки теми. Методологічні проблеми дослідження історичної політики в Україні (наприкінці 1980-х – на початку ХХІ ст.)

Тема 2. Історична політика VS політика пам'яті: методологічні підходи.

Хто є творцем історичної політики? Що таке політика пам'яті і її види. Роль суспільства і пересічних громадян у сприйнятті та відтворенні історичної політики. Поняття пам'яті. Види пам'яті. Переосмислення/переписування історії в ХХ ст. Минуле як політика. Політичне та історичне у публічному дискурсі.

Тема 3. Історичні міфи VS історичний простір.

Поняття історичного міфу та образу. Складові історичного міфу та образу. Механізми функціонування історичних міфів, стереотипів, образів у суспільстві. Синхронізація історичних міфів та образів, нашарування, функціонування кількох пам'яте в публічному дискурсі. Поняття культурного простору. Взаємодія простору і пам'яті.

Вплив історичної політики на формування особливих просторів пам'яті. Переосмислення простору.

Розділ 2. Політика пам'яті в Україні: актори і практики репрезентації.

Тема 4. Державні інститути як актори політики пам'яті.

Хто творить історичну політику? Хто є джерелом, а хто відтворювачем? Роль державних інститутів у створенні та відтворенні історичної політики. Державницькі міфи і боротьба держави з міфами.

Тема 5. Недержавні організації як актори політики пам'яті.

Чи можлива історична політика без втручання державних інституцій? Публічна історія: коли минуле стає доступним? Політичні партії та громадські об'єднання в історичній політиці.

Тема 6. Історики та публічні діячі як актори політики пам'яті.

Публічні і академічні історики. Псевдо історія і псевдоісторики. Наукпоп і історичний фейк. Роль і місце історика у суспільстві: комуністичні, націоналістичні, діаспорні історики. Криза історії і постпостмодер.

Тема 7. Політика пам'яті від перебудови до Помаранчевої революції.

Історична політика пізнього соціалізму. Перебудова і перші спроби переосмислення минулого. Проголошення незалежності України і вибір історичної політики. Історична політика у 1990-х рр.

Тема 9. Політика пам'яті: між двома революціями.

Поняття історичної свідомості. Минуле як заручник виборів. Історична політика після Помаранчевої революції. Історична політика 2010-2014 рр. Історична політика після Революції Гідності: держава і громадський сектор. Регіоналізм як виклик для традиційної парадигми історичної політики. Ставлення до минулого: між Європою та архаїкою.

Тема 10. Практичний кейс. Незнана історія, що не полишає нас або як ми думаємо, що ми знаємо минуле.

Болючі питання в історії України і їхнє місце в історичній політиці сучасної України: Голодомор 1932-1933 рр., сталінські репресії 1930-х рр., Західна Україна у 1939-1941 рр., Друга світова війна, УПА, післявоєнний період.

Тема 11. Практичний кейс. Історична політика і геополітика в Україні.

Україна та сусіди. Як історична політика корелюється з геополітичним становищем. Україна і Польща, Україна і Росія, Україна і ЄС.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
	л	п	лаб.	інд.	с. р.	
1	2	3	4	5	6	7
Розділ 1. Політика пам'яті: поняття і концепції.						
Тема 1. Вступ. Предмет і завдання курсу.	4	2				2
Тема 2. Історична політика VS політика пам'яті: методологічні підходи.	12	6				6
Тема 3. Історичні міфи VS історичний простір.	12	4				8
Разом за розділом 1.	28	12				16

Розділ 2. Політика пам'яті в Україні наприкінці 1980-х – на початку XXI ст.: основні актори і практики формування.						
Тема 4. Державні інститути як актори політики пам'яті	6	2				4
Тема 5. Недержавні організації як актори політики пам'яті.	6	2				4
Тема 6. Історики та публічні діячі як актори політики пам'яті.	6	2				4
Тема 7. Політика пам'яті від перебудови до Помаранчевої революції.	6	2				4
Тема 9. Політика пам'яті: між двома революціями.	8	4				4
Тема 10. Практичний кейс. Незнана історія, що не полишає нас або як ми думаємо, що ми знаємо минуле.	14	4				10
Тема 11. Практичний кейс. Політика пам'яті та геополітика в Україні.	16	4				12
Разом за розділом 2.	62	20				42
Усього годин	90	32				58

5. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1		
2		
3		

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форма контролю
		денне	
1	Історія і пам'ять у концепціях Пера Нора	2	Співбесіда
2	Історія і пам'ять у концепціях Алейди Ассман	4	Співбесіда
3	Історія і пам'ять у концепціях Моріса Хольвбакса	4	Співбесіда
4	Історія і пам'ять у концепціях Етьєна Франсуа	4	Співбесіда
5	Історія і пам'ять у концепціях Марка Оже	4	Співбесіда
6	Голодомор 1932-1933 рр. в політиці пам'яті	4	Доповідь
7	Сталінські репресії 1930-х рр. в політиці пам'яті	4	Доповідь
8	Західна Україна у 1939-1941 рр. в політиці пам'яті	4	Доповідь
9	Друга світова війна в політиці пам'яті	4	Доповідь
10	УПА в політиці пам'яті	4	Доповідь
11	Післявоєнний період (1944-1953 рр.) в політиці пам'яті	4	Доповідь
12	Українсько-польське питання в політиці пам'яті	4	Доповідь
13	Українсько-російське питання в політиці пам'яті	4	Доповідь
14	Українсько-єврейське питання в політиці пам'яті	4	Доповідь
15	Україна і євроінтеграція: проблеми історичної політики	4	Доповідь
	Разом	58	

7. Індивідуальні завдання

Реферат, доповідь.

8. Методи навчання

Лекція, екскурсії містом Харковом, до Харківського історичного музею, робота в групах, застосування інформаційних технологій.

9. Методи контролю

Контрольна робота, співбесіда, залік.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для дворівневої системи оцінювання

Поточний контроль та самостійна робота										Разом	Залікова робота	Сума
Розділ 1					Розділ 2					60	60	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T8	T9	T10	T11	40	60	100
2	2	2	2	2	2	4	4	10	10			

T1, T2 ... T12 – теми розділів.

Білет за дворівневою системою оцінювання включає 3 питання. Перше питання - 10, друге - 15, третє - 15 балів. Всього – 40 балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

11. Рекомендоване методичне забезпечення

Базова література

Касьянов Г. Past continuous: історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіда. – К.: Laurus, Антропос-Логос-Фільм. – 420 с.

Асман А. Длинная тень прошлого: Мемориальная культура и историческая политика / Пер. с нем. Бориса Хлебникова. — М.: Новое литературное обозрение, 2014. — 328 с.

Асман А. Новое недовольство мемориальной культурой / Пер. с нем. Бориса Хлебникова. — М.: Новое литературное обозрение, 2016. - 232 с.

Ассман А. Трансформация нового режима времени : пер. с англ. / Алейда Ассман; пер. В. Кучерявкин // Август, XX век : Трансформация жизни частного человека в эпоху социальных катаклизмов : Коллективная монография : В 2 томах. Т. 1. — М.: Новое литературное обозрение, 2014. — С. 16-31. <http://magazines.russ.ru/nlo/2012/116/a4.html>

Хальбвакс М. Коллективная и историческая память. // Неприкосновенный запас 2005. <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html>

Нора П. Всемирное торжество памяти // Неприкосновенный запас 2005. <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/nora22.html>

Нора П. Проблематика мест памяти <http://ec-dejavu.ru/m-2/Memory-Nora.html>

Допоміжна література

- Амар Т. С., Балинский И., Грицак Я. (упор.) Страсти за Бандерою. К.: Грані-Т, 2010
- Бордюгов Г.А., Бухараев В.М. Вчерашнее завтра: как «национальные истории» писались в СССР и как пишутся теперь. – М.: АИРО-XXI, 2011
- «Войны памяти» на постсоветском пространстве / Предисловие Алана Касаева. – М.: АИРО-XXI, 2011;
- Гайдай О. Кам'яний гість. Ленін у Центральній Україні. К., LAURUS, 2016, 267 с
- Голодомор 1932 – 1933 рр. в Україні: причини і наслідки. Міжнародна наукова конференція. Київ, 9 – 10 вересня 1993 р. Матеріали. К., 1995
- Гриценко О. Пам'ять місцевого виробництва. Трансформація символічного простору та історичної пам'яті в малих містах України. – К., К.І.С., 2014
- Гриценко О. Президенти і пам'ять. Політика пам'яті президентів України 1994 – 2014): підґрунтя, послання, реалізація, результати. Київ, К.І.С., 2017
- Зашкільняк Л. (ред) Історичні міфи і стереотипи та міжнаціональні відносини в сучасній Україні. Львів, 2009
- Зякун А. І. Навчальна література з історії кінця 80-90-их р. XX ст.: історіографічний аналіз. Суми, 2011
- Історик і Влада. Колективна монографія / Відповідальний редактор В.Смолій, Київ, 2016
- Історична освіта в полікультурному суспільстві: виклики та перспективи для України / М - ли міжнародного круглого столу, Київ, 14 липня 2011 р. К., 2011
- Каліщук О. Українсько-польське протистояння на Волині та в Галичині у роки Другої світової війни. Науковий і суспільний дискурс. Львів, 2013
- Касьянов Г. Danse macabre: голод 1932 – 1933 років у політиці, масовій свідомості та історіографії (1980-ті – початок 2000-х)., Київ, Наш час, 2010
- Касьянов Г., Миллер А. Россия – Украина: как пишется история. Диалоги, лекции, статьи. М., 2011
- Киридон А. Гетеротопії пам'яті. Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті, К., Ніка-Центр, 2016, 319 с
- Копосов Н. Память строгого режима. История и политика в России. М.: Новое литературное обозрение, 2011
- Культура історичної пам'яті: європейський та історичний досвід / за заг. ред. Ю. Шаповала. – Київ, ІІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН 2013
- Малинова О. Актуальное прошлое: Символическая политика властвующей элиты и дилеммы российской идентичности. М., 2015
- Масанов Н.Э., Абылходжин Ж.Б., Ерофеева И.В. Научное знание и мифотворчество в современной историографии Казахстана, Алматы Дайк Пресс, 2007
- Мегилл А. Историческая эпистемология (перевод Кукарцевой, М. Катаева В., Тимонина В.). Москва, «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2007
- Нагорна Л.П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. – К., ІІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. – 328 с.
- Национальные истории в советском и постсоветских государствах /Предисловие Ф. Бомсдорфа. — М., 1999.
- Национальные истории на постсоветском пространстве – II / Под редакцией Ф. Бомсдорфа, Г. Бордюгова, .– М.: Фонд Фридриха Науманна, АИРО-XXI, 2009
- Образ Іншого в сусідніх історіях: міфи, стереотипи, наукові інтерпретації (Матеріали міжнародної наукової конференції, Київ, 15 – 16 грудня 2005 року). К.: Інститут історії України, 2010.
- Парламентські слухання "Щодо вшанування пам'яті жертв голодомору 1932-1933 років" 12 лютого 2003 року /Ред.: Табачник Д. В., Зінченко О. О., Удовенко Г. Й. Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, 2003.

Симоненко Р. Г. До концепції багатотомної «Історії українського народу» (міжнаціональний та міжнародний аспекти), Київ: Інститут історії України АН України, 1993

Турченко Ф. Україна: повернення історії. Генеза сучасного підручника. К., 2016

Турченко Ф. Турченко Г. Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна, Запоріжжя, 2015

Українська історіографія на зламі ХХ і ХХІ століть: здобутки і проблеми / За ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2004

Шерлок Т. Исторические нарративы и политика в Советском Союзе и постсоветской России., М.: Политическая энциклопедия, 2014.

Шкільна історія Очима істориків-науковців / Упорядкування та редакція Наталі Яковенко. К., 2008

Шнирельман В.А. Войны памяти. Мифы, идентичность и политика в Закавказье. М., 2003

Інформаційні ресурси

1. Мультимедійний проектор
2. Спеціалізовані портали, присвячені публічній історії, політиці пам'яті, політиці пам'яті.

Види навчальної діяльності

	Діяльність в аудиторії	Онлайн діяльність
Попередня підготовка	опитування вхідний контроль	ознайомлення з термінологією,
Подача нової інформації	презентація пошук відповідей на питання	тексти відеоконференція пошук відповідей на питання
Тренування	обговорення дебати питання-відповіді практичні завдання не на оцінку	питання для самоперевірки обговорення (чат, форум) пошук відповідей на питання
Оцінювання	контрольна робота опитування виконання практичного завдання	інтерактивне тестування, усна відповідь письмова робота виконання практичного завдання
Рефлексія	діалог, групове обговорення короткі усні / письмові відповіді на питання	відповіді на рефлексивні питання розроблення нотаток до лекцій
Зворотній зв'язок	групові та індивідуальні консультації коментарі під час заняття для викладача	автоматизовані тести для самоконтролю чат, форум, опитування текстові повідомлення з коментарем оцінювання викладачем результатів групової співпраці